

**О. Л. Храмова-Баранова,
Є. О. Таран**

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ В ТВОРЧОСТІ МИТЦІВ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Питання національного самоусвідомлення є одним з актуальних та нагальних і його вирішення неможливе без вивчення найкращих зразків матеріальної та духовної культури нашої країни. Національний стиль характеризує художні явища народного та професійного мистецтва, а творчість митців має вагоме значення і може вирішити естетичні аспекти питань візуальної культури України.

Ключові слова: національний стиль, дизайн, візуальна культура.

Питання національного самоусвідомлення є одним з актуальних та нагальних і його вирішення неможливе без вивчення найкращих зразків матеріальної та духовної культури нашої країни. Творчість митців має вагоме значення і може вирішити естетичні аспекти питань візуальної культури України. На сьогоднішній день мало досліджень з цієї проблематики, тому значний доробок у вирішення цих питань планується в магістерській роботі С. Куколь під керівництвом О. Л. Храмової-Баранової. Тема роботи: “Творчість митців у вирішенні естетичних проблем візуальної культури України”.

Мета дослідження: вивчити творчість деяких українських митців та надати ґрунтовний аналіз національних традицій і тенденцій візуальної культури України на прикладі конкретної творчої особистості.

У зв'язку з постійною глобалізацією світового суспільства виникає гостра потреба в ідентифікації українського мистецтва, у виокремленні його обличчя серед маси однотипних інтернаціональних зразків дизайну, які набули своєї популярності у 30-х рр. ХХ ст. Національний стиль характеризує все багатство художніх явищ народного і професійного мистецтва. Фундаментом стильової єдності стало народне мистецтво, форми творчості, а заповнення життя символічною образною мовою – це один зі способів створити зручні умови розгортання відношень із зовнішнім світом. Поняття національного стилю конкретизує своєрідний духовний досвід окремих народів і культур. Багатогранність художньої культури створюється неповторними і різноманітними національними стилями, а початок їх становлення ґрунтується на етапі формування етнічних культур [1].

Специфікою винятковості етнокультурних цінностей України займалися науковці як нашої держави та і інших країн. Національний характер культури, її стиль розглядався ще в Товаристві ім. Т. Шевченка у Львові і Українському художньо-архітектурному відділенні літературно-художнього гуртка у Харкові. Національна концепція стала однією з провідних в українській художній

культури періоду модерну, формування якого збігається з початком ХХ століття. Наприклад, першим, хто реалізував ідею українського національного стилю в архітектурі, спираючись на традиції народного будівництва і декоративно-ужиткового мистецтва України, був Василь Кричевський, а в живописі це був Олександр Мурашко. Проект В. Кричевського, будинок Полтавського губернського земства, що переміг на конкурсі 1903 року, визначав народження українського архітектурного стилю, що стало поштовхом до серйозної дискусії серед широкого кола знавців. Майбутнє української культури В. Кричевський розглядав як розквіт різних видів мистецтва у їх єдності, а його ідеї сприяли підвищенню національної свідомості української інтелігенції і потім широких верств населення [2 – 3]. Тільки 19 років присвятив Олександр Мурашко творчості, але за цей час зумів залучити українське мистецтво до світового художнього процесу. Талант О. Мурашка сформувався під впливом І. Рєпіна, на основі психологічної трактовки образу і реалістичних тенденцій. О. Мурашко вважав, що найвищим проявом краси є реалістичність буття, тому в його роботах залишається живий світ при використанні прийомів модерну і імпресіонізму з чіткою організацією форм, декоративністю, а також все це підкріплене темпераментом і динамікою. На початку ХХ ст. Олександр Мурашко був на чолі культурного життя Києва і не тільки завдяки своїй творчості, але й своїм діям, які були направлені на поєднання національних художніх сил молодій державі.

Олександр Мурашко – один з перших митців в Україні, який у ХХ ст. почав пошуки нового стилю, а за ним вже були О. Екстер, Г. Нарбут, М. Бойчук та інші. Перед Першою світовою війною у пресі розгорнулася широка дискусія стосовно шляхів розвитку національної думки в Україні, де були задіяні відомі діячі української культури, такі як: М. Філянський, Г. Лукомський, М. Новицький. Їх думка сходилася в тому, що майбутнє українського стилю повинне базуватися на барочних традиціях. Різні погляди щодо шляхів розвитку національного образотворчого мистецтва в 1910-х рр. визначилися у виборі його стильових витоків М. Бойчуком (неовізантизм), Я. Струхманчуком (ренесанс), Г. Нарбутом (українське бароко). Розвиток національного напрямку 20 – 30-х рр. ХХ ст. супроводжувався підвищенням інтересом до історії народу і його національних традицій [4]. В цей період активно колекціонують народні українські ікони, народні портрети, предмети декоративно-ужиткового мистецтва і це сприяє підняттю питання національного стилю на більш високий щабель.

Визначним мистецьким етапом стала школа Михайла Бойчука, яка залишила глибокий слід в народних промислах і декоративно-ужитковому мистецтві України. Високого мистецького рівня досягли учні М. Бойчука: В. Седляр, І. Падалка, О. Павленко, Г. Колос та інші. За роки викладання М. Бойчук запровадив свою методику, основними принципами якої стали: загальне оволодіння всіма техніками, вивчення етапів розвитку видів мистецтва, питання національного стилю, органічна побудова твору та розуміння важливості основної ідеї твору. Ці основні постулати і зараз використовуються в провідних мистецьких і дизайнерських школах. Тоталітарний режим знищив практично всі твори Михайла Бойчука і його учнів, але за кожним збереженим твором стоїть особиста

мужність людей, які прагнули ціною життя і свободи врятувати навіть маленькі рисунки великого майстра.

Гордістю України і українського мистецтва став Георгій Нарбут, який зумів своєю творчістю змінити уяву про місце української книжкової графіки в культурному житті суспільства. З перших днів становлення молодого української держави митець приймав участь у створенні грошових знаків, марок, державного герба і печатки України. Він поєднував цю кропітку працю з ілюстрацією книжок та періодичних видань, створенням графічних композицій. Будучи ректором Академії, Г. Нарбут заснував майстерню скульптури і підписав проект відкриття поліграфічного відділення. В Незалежній Україні геральдика і шрифти Г. Нарбута знову зайняли визначне місце в усіх сферах життя країни. Нарбутівський шрифт використовується у більшості державних документів, а нове покоління українських митців продовжують розвивати традиції української графіки в своїх творах. Георгій Нарбут створював все – від книжкових мініатюр до державної символіки і в своїх творах відродив секрети старих майстрів та виступив новатором, чим зробив фундаментальний внесок в розвиток українського мистецтва.

Питання національного стилю стало підґрунтям художньої культури доби українізації. Стилістична винятковість і неповторність українського мистецтва революційної доби набувала визнання і за кордоном. Про це свідчать праці провідних художніх критиків О. Сидорова, О. Федорова-Давидова, а також мистецтвознавця С. Корбію. Як відзначав І. Врона, самостійність, самобутність українського мистецтва зумовлена своєрідною децентралізацією, коли нова національна політика 1920-х рр. була спрямована проти імперської політики і централізації мистецтва, що приводило до культурної відсталості. Національна політика того періоду не тільки сприяла кількісному і якісному піднесенню українського авангардного мистецтва, але і відхиленню від загальноросійського шляху до самостійного розвитку. Проте, як відзначав І. Врона, оригінальність і самобутність не стали приналежністю всього українського мистецтва, оскільки в ньому перехрещувалися численні течії та школи, що в результаті створило боротьбу і суперечливість поглядів. До найбільш визначних явищ національно-українських тенденцій в авангардному мистецтві І. Врона відносив творчу діяльність О. Мурашка, Г. Нарбута, М. Бойчука. З них самобутні національні школи створили Г. Нарбут та М. Бойчук. Спираючись на глибокі, до тонкощів вивчені закони стилю старої української орнаментики, – писав Врона, – в особливості розкішної декоративності старих українських гравюр, геральдичних і книжково-графічних документів XVI – XVIII ст., Г. Нарбут з притаманним йому широким розумінням, відчуттям і майстерністю мистецтва шрифту і книги, заклав основи нової української графіки [5].

Національний стиль також може бути яскраво представлений і у різних тематичних групах листівок, а саме: біблійних сюжетах (листівки за релігійною тематикою: образи ікон, біблійних легенд); військових та політичних листівках (де прославлені воїни, готовність захищати рідну землю, переможні битви тощо); державній символіці (образи України, хороброго козака, відомих історичних постатей). В більшості це графічні чорно-білі або багатоколірні зображення [6]. Також національний стиль представлений етнографічною тематикою (народні традиції і гумористичні листівки). Серед багатьох листівок, що присвяче-

ні цій тематиці, можна виділити вітальні листівки, які були розроблені художниками О. Кульчицькою і С. Гординським. Роботи графіка В. Гулака, який зробив більше 200 різноманітних листівок, вирізняються витриманим стилем народного примітиву. Необхідно зазначити, що національний стиль характеризується й ілюстраціями до літературних творів М. Гоголя (“Тарас Бульба”, “Сорочинський ярмарок”), І. Франка (“Захар Беркут”), Т. Шевченка (“Гайдамаки”) тощо. Ці твори виконали художники В. Гулак, І. Іжакевич, В. Сечковська та ін. Краєвиди теж доповнюють національний стиль, наприклад, репродукції творів художників, які вміло передавали мальовничу природу України, а також архітектури на їх фоні. Серед згаданих листівок роботи таких авторів, як А. Куїнджі, Б. Романовський, Т. Лукомський, К. Крижацький, В. Кричевський тощо [7].

Популяризація національного стилю в листівках, що присвячені святкам (Різдво, Великдень, Святого Миколая, Вербна неділя), портретам українських письменників, гетьманів, відомих діячів культури і науки. Над створенням таких листівок працювало чимало художників, серед яких слід згадати імена О. Кульчицької, О. Куриласа, К. Антоновича, А. Ватюцака, О. Глинської та інших [8]. Вагоме значення мають фольклорні мотиви в листівках, а саме: зразки вишивки на килимах, рушниках, писанках, геометричні і рослинні орнаменти, як елементи декору і оригінальні композиції. Якщо під фольклорними мотивами вбачати музичні твори, то це направлення розширюється за рахунок листівок з нотною грамотою та словами українських народних пісень. Прикладом є серія листівок Українські народні вишивки, роботи з українським орнаментом художника Т. Гриневича та листівки з текстами пісень одеського художника А. Ждахи [7].

Амвросій Ждаха виконав серії з ілюстраціями до народних пісень, переважна більшість яких стосується козацької тематики. Для листівок, А. Ждаха використав і свої ілюстрації до історичної повісті При битій дорозі та роману Чорна рада. Митець передавав сюжети українських народних пісень, серед яких: “Ой, на горі вогонь горить”, “Ой, не знав козак”, “Ой, не світи місяченьку”, “Ой, ти дівчино” та ін. З кожної пісні А. Ждаха обирав найемоційніші місця і влучно ілюстрував їх, використав орнаментальні елементи, а у назвах пісень – українські історичні шрифтові композиції [9].

Використовуючи народні мотиви, митець комбінував їх у певній послідовності, що в результаті створило враження цілісного рисунка, де декоративне оформлення доповнює сприйняття реалістичного сюжету. Листівки до українських народних пісень з акварелей А. Ждахи мають вагому культурну, наукову цінність, оскільки за ними можна вивчати етнографію України і її народний фольклор. А. Ждаха все своє життя віддав вивченню української народної орнаментики і на їх основі створював власні. А. Ждаха також розробив велику кількість ескізів інтер'єрів і меблів, які виконані в стилі українського бароко. Серед його творчого доробку – робота над ілюстраціями до Нового завіту. Сьогодні в Одеському історико-краєзнавчому музеї зберігається близько п'ятисот рисунків типажів, сюжетів, буквиць, заставок до українського Євангелія.

Вивчення творчості українських митців необхідно для вирішення естетичних проблем візуальної культури України. Національний стиль характеризує художні явища народного та професійного мистецтва. Творча спадщина худож-

ника – це вагомий внесок у національне образотворче мистецтво, у візуальну культуру України. Аналіз творчого шляху О. Мурашка, Г. Нарбута, М. Бойчука, А. Ждахи та інших митців – підтвердження того, як мало ми шануємо українських патріотів минулого, завдяки яким відчутний культурний і творчий потенціал України.

Список використаних джерел

1. Саттон Т. Гармония цвета: Полное руководство по созданию цветowych комбинаций. – М.: ООО Издательство Астрель, 2004. – 215 с.
2. Бурлюк Д. Зі спогадів футуриста // Хроніка-2000. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв України, 1994. – № 3-4. – С. 237 – 245.
3. Мельникова У. П. Концепція національного мистецтва у художній практиці 1920-х років крізь призму вітчизняного мистецтвознавства // Вісник ХДАМ. – 2004. – № 8. – С. 66 – 77.
4. Павловський В. Василь Григорович Кричевський. Життя і творчість. – Нью-Йорк: Вільна Академія наук у США, 1974. – С. 26.
5. Врона И. Пути современного украинского искусства // Революция и культура. – 1928. – № 13. – С. 60 – 62.
6. Забочень М. На спомин рідного краю: Україна у старій листівці. [Альбом-каталог]. – К.: Криниця, 2000. – 505 с.
7. Лаврук Н. К. Образно тематичні групи українських художніх листівок першої третини ХІХ століття / [Електронний ресурс] / режим доступу: <http://intkonf.org/lavruk-nk-obrazno-tematichni-grupi-ukrayinskih-hudozhnih-listivok-pershoyi-tretini-hh-stolittya/>
8. Яцюк В. Не забудьте пом'янути. Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури 1890-1940рр. [Альбом-каталог]. – К.: Криниця, 2004. – 288 с.
9. Малюнки до українських народних пісень. Підбірка листівок / Вст. ст. та упор. текстів укр. нар. пісень Максим'юка Т. І., підг. м-лів Дерун Л. В. – Одеса: ОКФА, 1996 – 5с., 23 лист.

References

1. Satton T. Harmonyya tsveta: Polnoe rukovodstvo po sozdanyyu tsvetovykh kombynatsyy. – М.: ООО Yzdatel'stvo Astrel', 2004. – 215 s.
2. Burluyuk D. Zi spohadiv futurysta // Khronika-2000. – К.: Fond spryyannya rozvytku mystetstv Ukrayiny, 1994. – № 3. – S. 237.
3. Mel'nykova U. P. Kontseptsiya natsional'noho mystetstva u khudozhniy praktytsi 1920-kh rokiv kriz' pryzmu vitchyznyanoho mystetstvoznavstva // Visnyk KhDAM. – 2004. – № 8. – S. 66 – 77.
4. Pavlovs'kyu V. Vasyl' Hryhorovych Krychevs'kyu. Zhyttya i tvorchist'. – N'yu-York: Vil'na Akademiya nauk u SShA, 1974. – S. 26.
5. Vrona Y. Puty sovremennoho ukraynskoho yskusstva // Revolyutsyya y kul'tura. – 1928. – № 13. – S. 60 – 62.
6. Zabocheh' M. Na spomyn ridnoho krayu: Ukrayina u stariy lystivtsi. [Al'bom-kataloh]. – К.: Krynytsya, 2000. – 505 s.

7. Lavruk N. K. Obrazno tematichni hrupy ukrayins'kykh khudozhnikh lystivok pershoi tretyny XIX stolittya [Elektronnyy resurs] / rezhym dostupu: <http://intkonf.org/lavruk-nk-obrazno-tematichni-grupi-ukrayinskih-hudozhnih-listivok-pershoi-tretini-hh-stolittya/>
8. Yatsyuk V. Ne zabud'te pom"yanuty. Shevchenkivs'ka lystivka yak pam"yatka istoriyi ta kul'tury 1890-1940rr. [Al'bom-kataloh]. – K.: Krynysya, 2004. – 288 s.
9. Malunky do ukrayins'kykh narodnykh pisen'. Pidbirka lystivok / Vst. st. ta upor. tekstiv ukr. nar. pisen' Maksym"yuka T. I., pidh. m-liv Derun L. V. – Odesa: OKFA, 1996 – 5s., 23 lyst.

Стаття надійшла до редакції 05.10. 2015 р.

Е. Л. Храмова-Баранова, Є. О. Таран

Становление национального стиля в творчестве художников Украины в начале XX века

Вопрос национального самосознания является одним из актуальных и его решение невозможно без изучения наилучших образцов материальной и духовной культуры нашей страны. Национальный стиль характеризует художественные явления народного и профессионального искусства, а творчество художников имеет весомое значение и может решить эстетичные аспекты вопросов визуальной культуры Украины.

Ключевые слова: национальный стиль, дизайн, визуальная культура.

E. Khramova-Baranova, Ye. Taran

The formation of national style in the work of artists of Ukraine at the beginning of the XX century

A question of national consciousness is one of actual and urgent ones and its decision is impossible without the study of the best standards of material and spiritual culture of our country. National style characterizes artistic phenomena of folk and professional art, and the work of artists has a ponderable value and can decide aesthetic aspects of questions of visual culture of Ukraine.

Keywords: national style, design, visual culture.